

---

a nemzetiségi kérdés útjai és útvesztői

MIRNICS KÁROLY

Napjaink élénk eszmei áramlásokkal, elvi és olykor nem is túlságosan elvi vitákkal és összecsapásokkal felkavart politikai légköre, a szövetségi államunkat alkotó területi közösségek (köztársaságok, tartományok, közösségek) új helyének és szerepének minél pontosabb meghatározására, a jugoszláv népközösség nemzeti és nemzetiségi szabad és szuverén fejlődését és egyenjogúságát biztosító politikai rendszer tökéletesítésére, s végeredményben az öngazgató szocializmus szervezetének megszilárdítására hivatott alkotmányfüggelék-vita előtt és alatt, természetesen nem hagyta érintetlenül a nemzetiségi kérdést sem. A viták során mind világosabban kidomborodtak és megfogalmazást nyertek azok az alapvető követelmények, amelyekre a nemzetiségek tényleges egyenjogúságát, társadalmi alanyiságát és szerves fejlődését alapozni kell és lehet. S ami még fontosabb: bebizonyult és megerősítést nyert, hogy a nemzetiségi kérdés nálunk — lényege szerint — az öngazgatás, a szocialista közvetlen demokrácia kérdéseivel függ össze, és megoldása csakis öngazgatási rendszerünk osztálytartalmának, a munkásosztály érdekeinek maradéktalan érvényesítése révén képzelhető el. Világos tehát az elvi alap, ismerték a célok: unitarizmus és mindenfajta nacionalizmus helyett tényleges egység és testvériség, teljes egyenjogúságon alapuló igazi internacionalizmus. Még mindig sok azonban a tisztázatlan nézet, az elméleti és gyakorlati dilemma, s ezek gyakran tápot adtak (és adnak mindenféle vádaskodásnak, rejtett vagy nyílt „érdekharcnak” a politikai közvélemény alvilágában. Felelőtlen megállapítások is röpködnek, és könnyűszerrel „nacionalista”, „soviniszta” jelzővel bélyegeznek meg olyan eszmei jelenségeket és folyamatokat is, amelyek épp a fent említett pozitív tendenciák vonalán haladva talán erélyesebben követelik az elfogadott és pártdokumentumokba foglalt elvek és intézkedések alkalmazását, mint ahogy az egyeseknek tetszik. Éppen ezért nem árt egy kissé elidőznünk néhány olyan problémánál, amelyek még dilemmákra és eltérő véleményekre adhatnak okot társadalmi viszonyainknak ezen a fontos területén.

1. KULTURÁLIS ASSZIMILÁCIÓ VAGY GETTÓ-AUTARCHIA?

Még jól emlékszünk (nem is olyan régen volt), amikor a hazai etatizmus és unitarizmus képviselői arról regéltek, hogy a nemzetiségi kultúra kizárólag a jugoszláv (délszláv) kultúra része lehet. Később, amikor a valódi demokratizálódás kapui kezdtek kitárulni, nyilvánvalóvá vált az ilyen egyoldalú (voltaképpen nacionalista) elképzelés tarthatatlansága. Ekkor ez az unitarista-etatista nacionalizmus még burkoltabb formát öltött, s arról kezdett beszélni, hogy új, nemzetiségi kultúra van kialakulóban, amely ugyan nem a délszláv kultúra szerves része, de főképpen erre támaszkodik (erre kellene támaszkodnia), s ennek alapján a nemzetiségek valamilyen kis nemzetekké alakulhatnának át, legalábbis kulturális szempontból, ebben a mi népközösségünkben. (Ez a nézet ránk vonatkoztatva úgy festene, hogy van egy magyarországi magyar nemzet, egy jugoszláviai, romániai, csehszlovákiai és Szovjetunió-beli magyar nemzet. Egészen vulgárisan mondva, ha a határt átlépek, akkor a jugoszláviai magyar vagy a magyarországi magyar nemzet része vagyok.) Persze, ezt soha senki sem gondolta komolyan, de néha a komolytalan dolgokat is komolyan kell eljátszani...

Ehhez kapcsolódott az az elképzelés, hogy a nemzetiségek szerepe hiddat venni a népek és nemzetek, valamint országok között (s valóban ez a nemzetiségek igazi történelmi szerepe), ám ezt a szerepet úgy értelmezte, hogy mindenekelőtt a jugoszláv politikai és szellemi értékeket kell továbbítani az anyanemzetek irányába (még mindig ott tartott tehát, hogy a nemzetiségek társadalmi helye csakis jugoszláv viszonylatban van kijelölve; tehát olyan hídon járunk, amelyiken csak egy irányban lehet közlekedni).

Ezzel párhuzamosan megjelent a nemzetközi elhivatottságú, valóban szocialista és demokratikus felfogása is ennek a híd-szerepnek: a nemzetiségek a jugoszláv és az anyanemzetek kultúrájának egyaránt a részesei (vagyis a hídon lehetséges a kétirányú közlekedés). Sajnos, mégis azt kell mondanunk, hogy e politikai, társadalmi és szellemi magaslat alatt járunk — még ma is. Sokat haladtunk már előre ezen az úton, de még csak a felénél tartunk. A gyakorlatban azt látjuk, hogy e híd még mindig keskeny, a rajta történő közlekedés egyirányú (néhány szép kísérlet kivételével), pl. alig fordítottunk valamit délszláv nyelvekre, alig ismertettünk meg valamit az anyanemzetek kulturális értékeiből; megdöbbentően alacsony színvonalon mozog a jugoszláv népek ismerete a nemzetiségek és az anyanemzeteik kultúrájáról és szellemi életéről.

A meg nem ismert és meg nem értett „nemzetiségi sors” határait tehát szinte lehetetlen — még igazi értékek felmutatásával is — áttörni az erknek ebben a konstellációjában. Így aztán a nemzetiségi „sors” „marginális”, azaz társadalmi peremsorssá válik, hiszen kultúrájának közkinccsé emeléséhez csak a formális, a törvényes lehetőségek vannak biztosítva, s ez korántsem elég. A meg nem értés magas, láthatatlan fallal veszi körül a nemzetiségi kultúrát és társadalmi életet; önnön belső életére kárhoztatja, vagyis bizonyos értelemben gettó-kultúrává, rezervátum-kultúrává változtatja.

Csakhogy a huszadik században nemzetiségi rezervátumban nem lehet jóleső érzéssel élni; nem lehet társadalmi peremszükségletekkel beérni. Az ember az egész világot akarja magának, az egész világ szellemi érté-

keit akarja szükségletének tárgyává tenni. Márpedig a perem-szerep ráerőszakolja magát a nemzetiségi kultúrára; ez az ágya: ebbe fektetik, de néha önként is belefekszik. Akár belefektetik, akár belefekszik, értékeit rombolja. Kérdésessé teszi őket. S a kitörési kísérleteknek még távolabbi pontról kell elindulniuk.

Ma szinte valamennyi társadalmi-gazdasági folyamat a nemzeteket és nemzetiségeket a maga immanens törvényei szerint egységesíti. A városiasodás és iparosodás, a technikai civilizáció forradalma, az ismeretek egyetemesülő jellege, a tömegkommunikációs és hírközlő eszközök hatalmas méretű terjeszkedése és eluralkodása — mind csupa objektív folyamat. Ez egybefűzi, egybeköti a nemzeteket és nemzetiségeket, elmosza köztük a határokat, de e folyamat társadalmi létüket is veszélyeztetheti, ha politikai kényszerrel, erőszakkal és manipulációval párosul. Enélkül a nemzetiségek (és nemzetek) eltűnése évszázados és fájdalommentes folyamat, azaz egyet jelent az emberiség igazi nemzetköziesedésével.

Éppen e szempontokat előtérbe helyezve különösen kiemelhető a nemzetiségek szabad kulturális fejlődésének és ezzel együtt társadalmi fennmaradásának meghatározó szerepe. Ha ez a kulturális fejlődés nem szabad, azaz igazán autonóm (de nem is nemzetközi jellegű, ami a nemzetiségek híd-szerepéből mindenkor előadódó szükség), akkor a nemzetiségeknek nincs társadalmi jövőjük és távlataik.

Ha azonban a nemzetiségi kultúra fejlődése gettó-keretekbe van szorítva (s ugyanakkor a politikai proklamációk az ellenkezőjét akarják elhithetni — épp ez az, amit politikai kényszernek és manipulációnak tartok), megnyílik az asszimiláció kapuja, rejtett összefüggések kerülnek felszínre: a kulturális gettó-kényszer az, ami nem teszi vonzóvá még a nemzetiségi szemében sem tulajdon kultúráját, s kezdetben a szellemi, később a teljes asszimiláció szükségletét ébreszti fel benne.

A kultúra mindenekelőtt nemzetmegtartó erő, amelyben a nemzet vagy nemzetiség öntudatosítja a maga társadalmi helyét, a népek közötti híd-szerepét, vagyis történelmiségét és jövőbe mutató tudatát. De ha a kulturális alkotó lehetőségek politikailag manipulált, meghatározott irányú, zárt jellegű, csupán gettó-lehetőségek, ha nem adnak lehetőséget a „szeretném, ha szeretnének”-hez, a „látva lássanak”-hoz, a nemzetközi szerepvállaláshoz mind a két póluson, mind a két hídfőnél, a kultúra látszatkultúrává válik („nem az enyém”), s ezért már nem is nemzetiség- vagy nemzetfenntartó erő. Inkább belső bomlasztó közeg, idegen anyag, az asszimiláció útjainak belső egyengetője, a kisebbségi érzés és önleértékelés erjesztő gombája.

A nemzetiségi kultúra tehát nagy megpróbáltatásoknak van kitéve. Már attól függően, hogy milyen a politikai érdekharc és az erők állása, könnyen éri a vád, hogy „magába akar zárkózni”, holott a vád kimondói éppen azt akarják elérni, hogy magába zárkózzon, s ne legyen alkotó, teremtő kultúra; hogy írói, művészei, kritikusai hátat fordítsanak igazi problémáiknak, melyek a nemzetköziesedés problémái. Nagyon helyes megállapítás, hogy a kultúrának nyitottnak kell lennie, de ehhez biztosítani kell a társadalmi megértés légkörét, az erkölcsi és kulturális közvélemény mellállását és megértését, az anyagi lehetőségeket. Ha nemzeti sajátosságait érvényesíteni akarja, a nemzetiségi kultúrának valóban nemzetiséginek kell lenni (viszonylag különállónak és „zártnak” az

alkotófolyamatokban), de ugyanakkor „nyitottnak” is önnön értékei megismertetésében és a többiek kulturális értékeinek befogadásában.

Tanúi vagyunk a népek és a világközösség integrálódásának. Ám ez a folyamat, ha egészséges, megtartja, megőrzi a külön, sajátos jegyeket. Integrálódni kell, de tudni kell azt is, hogy milyen alapokon. A nemzetiségi érzés fölé helyezett, különbségeket kirekesztő univerzalizmus nem érvényesítheti a nemzetek és nemzetiségek külön sajátosságait, magát a különállóságot és „szuverenitást” (amelynek mindenkor legalább a kultúrában kellene érvényesülnie, mert itt vannak legjobban megadva ennek a kezdő lehetőségei). A nemzetiségi jelleg nem érvényesülhet e nemzetiségi kulturális autonómia és „szuverenitás” nélkül.

Nem egyszerűen arról van szó tehát, hogy a nemzetiségi kultúra zárt-e vagy nyitott, mint ahogyan sokszor hivatalnoki-irodai körökben, sőt provinciális pártvonalon is a probléma felvetődik. Hiszen gyakran egy hazug, képmutató, látszólagos nyíltság mellett szállunk síkra. Arról van szó, hogy a nemzetiségi kultúra nyíltsága is feltételezi a kétszeres funkciót, az adás és kapás szerepét, a kétszeres alanyt, vagyis azt, hogy e kultúra is a többiek megismerési tárgya legyen, mint ahogyan a nemzetiségi kultúra is ezt teszi a többi nép kultúrájával. Mindkét oldalnak, mindkét alanynak nyitottnak kell lennie. Nem lehet ez másként, mert a nemzetiségi kultúra fejlődését nemcsak e társadalom tudata határozza meg, de még csak a nemzeti hagyomány sem magában véve. Ennek a nyíltságnak tehát valóban a nemzetiségi kultúra domináns jellegét kell képviselnie, hiszen csak ez egyenjogúsíthatja a társadalmi közösség többi kultúrájával. Sem az egyenjogúsítás nélkül, sem az ezen alapuló nyíltság nélkül nem lehetséges az eszmék teljesen szabad kommunikációja. Márpedig enélkül a szocialista kultúra a polgári kultúra szintje alatt maradna.

2. OSZTÁLYÉRDEK VAGY NEMZETI(SÉGI) ÉRDEK?

Legyen bár kommunista meggyőződésű elveiben, politikai szempontból mégis elemi iskolába jár az, aki a nemzeti kérdésben képtelen észrevenni az osztályérdekeket általában (de különösen a munkásosztályét) a nemzetköziesedő világban, de a jugoszláv társadalomban is. Csak a munkásosztály képes és hivatott arra, hogy megszüntesse a nemzeti és nemzetek közötti kizsákmányolást; egyik nemzetnek a másik nemzetet osztállyá süllyesztő kizsákmányolását.

Különben e kérdésekben egyre jobban nyilvánvalóvá válnak azok a szempontok, amelyek kidomborítják a különbségeket és válaszvonalat húznak a realista és utópista kommunisták között (azok között, akik elismerik a nemzetet, de harcolnak a nacionalizmus ellen és azok között, akik nem ismerik el a nemzeti kérdés létjogosultságát a szocializmusban s mégis tudatosan vagy öntudatlanul egy uralkodó nagy nemzet érdekeit szolgálják).

Most ne soroljuk fel a többi nézetkülönbséget nemcsak a nemzeti kérdésben, de a többi kérdéseket illetően is (így pl. az állam elhalását és az öngazgatás, önszervezés, önkormányzat, önrendelkezés és közvetlen szocialista demokrácia szükségességét illetően) a „reakció” és forradalmi marxisták vagy kommunisták között. Hiszen mindenkor a cél

problémája is felvetődik: mit akarunk — hivatalnoki szocializmust vagy öngazgatású kommunizmust?

Maradjunk most csupán a nemzetiségi kérdésnél, ennek osztályjelle-
gére világítsunk rá. Ez nem könnyű dolog, hiszen itt is a legkülönfé-
lébb magyarázatokkal találkozunk, mint ahogyan az egyes társadalmi
csoportok érdekeinek megfelelően magyarázzák magát az öngazgatást
is (néhány vezető csoport a saját öngazgatását érti alatta, a bürokrácia
a saját érdekeinek az érvényesítését és önreprodukciónak, a fejletlen
munkástudat csupán az igazgatást és elosztást, de nem ön-újrateleme-
lést; a mai szocialista kispolgár arról ábrándozik, hogy az a legjobb, ha
„mindenki”, minden társadalmi csoport önirányítja, öngazgatja önnön
magán- és csoportérdekeit, vagyis, ha ezek sérthetetlenek és szuverének
lesznek mindenki más előtt).

Ha ennyi felfogás van ma az öngazgatásról, legalább ennyi van a
nemzeti és nemzetiségi kérdés mai lényegéről is. S még mindig nincs
eldőntve, hogy ez osztály- vagy osztályfölötti érdek-e.

Pedig most már halaszthatatlan feladatunk (kérdés, nem késtünk-e
már el), hogy érvényesítsük nemzetiségi érdekeinket, hogy ezáltal érvé-
nyesüljenek az osztályérdekek is. Nemzetiségi tudatunk és kultúránk
további fejlődése éppen az osztálytudatnak, a szociális mozzanatnak ad
tápot egy társadalmi csoport szerepében. Mert a nemzetiségi egyenjogú-
ság megvalósítása mindenekelőtt szociális osztályegyenlőséget jelent.

Csak az egységes nemzeteknél létezik az az illúzió, hogy a szociális
kérdések nem nemzeti kérdések. A soknemzetiségű társadalmakban, ha
a köztudat ilyen vakvágányra szalad, ez csak politikai kárt okozhat. Itt
nemcsak hogy a szociális kérdések nemzeti kérdésekké alakulnak át, de
a nemzeti kérdések is tartós szociális tartalmat rejtenek magukban.
Mindenkorra érvényes megoldásuk nincs. Ezért, amikor a mai szocialista
társadalomra is jellemző és itt is jelenlévő hivatalnoki tudálékosság
arról beszél, hogy oldjuk meg először az osztályos-szociális kérdéseket,
mert a nemzeti kérdések vagy megoldódtak már, vagy csak a kommuniz-
musban fognak véglegesen megoldódni, voltaképpen a kizsákmányolás-
nak, a majorizálásnak egy újabb válfaját akarja elfedni előttünk, s bár
e problémakomplexum fogalmilag teljesen világos (pl. a pártprogram
világosan fogalmaz e tekintetben), mégis érdekharc dűl körülötte.

Mi történik, mi történhet ilyenkor a nemzetiségi érdekekkel?

Azt tapasztaljuk, hogy ma már nincs valamirevaló politikai előter-
jesztés és dokumentum, amelyben a nemzetiségeket meg ne említenék.
Ám éppúgy nincs egyetlen olyan dokumentum sem, amelyben nyilván-
való megfogalmazást kapna a dolgoknak szociális oldala: vagyis hogy itt
minden mulasztás a szociális egyenlőtlenség egyik forrása.

Áttanulmányozva az utóbbi néhány év hivatalosan közzé tett doku-
mentumait, azt látjuk, hogy azok főleg a szabad és egyenjogú nyelv-
használat érvényesítésével foglalkoznak. Igaz, e tekintetben is lassan
haladunk előre, de vajon csupán ez képezi-e a problémát?

Azzal, hogy mi van a nemzetiségnek a társadalmi munkamegosztás-
ban, elosztásban és a társadalmi irányításban elfoglalt helyével, — vajmi
kevés dokumentum vagy határozat foglalkozik érdemlegesen. Márpedig
a nemzetiségi kérdésnek közönséges kulturális-nyelvi kérdéssé való deg-
radálása, leszűkítése, ha akarjuk, ha nem, az etatizmus és unitarizmus
álláspontjait tükrözi még ma is a soknemzetiségű társadalomban.

Ha csupán arra mutatunk rá, hogy a nemzetiségeknek nincsen saját osztályérdekük, azaz hogy ezek azonosak a társadalom érdekeivel (s mit jelent az, hogy az egész társadalom érdekével?), nem fejeztük ki kellőképpen a nemzetiségek történelmi s ugyanakkor jövőbe mutató, internacionalista szerepét. S az ilyen történelmi szerep el sem képzelhető kellő kulturális és társadalmi autonómia nélkül.

Ez egyben tanulság is. Nemzetiségi kérdés létezik mindaddig, míg nem jutunk komolyabb eredményekhez az osztálytagozódás leküzdésében; míg van nemzetek közötti és nemzetiségeket is sújtó kizsákmányolás, majorizálási szándék, politikai alárendelés, nemzeti jövedelem átömlesztés, egyenlőtlen nemzetiségi szociális összetétel stb. Az objektív nehézségekre való hivatkozás, a bürokratikus önkény, a szubjektív nehézségekkel történő hivatalnoki visszaélés, persze, elképzelhetlenül vonzó megoldása a nemzetiségi kérdésnek; de milyen „nagyszerű” megoldása? — a tagadása által. Vagyis, ami megoldható a nemzetiségi kérdésben, az már majdnem mind meg is oldódott, ami meg megoldatlan, az megoldhatatlan, vagy nem méltó a megoldásra. Alig lehet másként ábrázolni az etatisztikus-unitarisztikus nemzeti-nemzetiségi szemlélet válságát.

3. A NEMZETISÉGI JOGOK MINT KOLLEKTÍV JOGOK

Az eddigi viták azt mutatják, hogy nem volt az a bürokratikus tényező, amely ne hivatkozott volna a nemzetiségekre a politikai korteskedésben, a politikai túlsúlyért és befolyásért folyó harcban. A bürokrata „megállapodást” ígért a nemzetiségeknek, holott nagyon jól tudta, hogy azoknak nincs külön, közjogi szempontból reprezentatív társadalmi szervük, sem külön társadalmi-politikai szervezetük. Külön „szuverenitást” ígért a nemzetiségeknek a községekben, mintha annak kizárólag ott kellene megvalósulnia. Ezzel annak a látszatát keltette, hogy lehetséges valamilyen kis municipiális-kommunális nemzetiségi városállamok megvalósítása (ismét kísért a „nemzetté válás” elkorcsosult változata és az ezzel való manipuláció!). Ellenben, nem beszélt arról, hogyan képzei el az életet egy nemzetiségi rezervátumban, a tartomány, a köztársaság és a szövetség szolidaritása nélkül, holott tudvalevő, hogy nagyrészt az előző korszakok bürokratikus-etatista politikája folytán szinte valamennyi község, ahol nemzetiségi élnek túlsúlyban, kimondottan fejletlen maradt, sőt még vissza is fejlődött. Egyáltalán lehet-e rezervátumban elképzelni a nemzetiségek további lemaradásának feltartóztatását, amikor tudjuk, hogy éppen e gazdasági fejletlenség és lemaradás az asszimiláció legfőbb forrása? Márpedig a nemzetiségi „városállamok” és nemzetiségi municipiális öngazgatás ezt kínálná. Különben is ezt a képtelenséget senki sem foghatja fel komolyan, mint reális lehetőséget.

A konzervatív bürokrácia a nemzetiségi jogokban mindenekelőtt kizárólag polgári jogokat lát. Legalábbis ezt szeretné látni, s azt szeretné elhívetni önmagával is, hogy ez a nemzetiségi kérdés megoldásához teljesen elég. Azáltal, hogy a nemzetiségi jogokat a polgári jogok területére utasítja, az a látszat keletkezik, hogy ez a bürokrácia nem nemzeti jellegű. Már elég rég meggyőződhattünk róla, hogy ez csak — látszat. Ha a nemzetiségi jogokat csupán polgári jogokként kezelik, akkor azok

óhatatlanul a nagyobb, „államalkotó” népek jogaiként valósulnak meg. A múltban ezt a törekvést és célt nem is nagyon igyekeztek titkolni. Más kérdés az, hogy ennek a célnak az útjában számos akadály volt, s a múltban sem tudott teljesen megvalósulni (nem engedték ezt a haladó politikai erők, de a nemzetközi helyzet sem, amellyel minden realitásra törekvő politikai erőnek számolnia kell). Éppen ezért a nemzetiségi jogok sohasem sülyedhettek csupán a polgári jogok színvonalára. Bizonyos fokú nemzetiségi „csonka szuverenitás” megmaradt mindvégig, s a nemzetiségi kollektív jogok megnyirbálása nem jelentette ezek teljes eltűnését.

Most felvetődik a kérdés, hogy milyen mennyiségű és minőségű kollektív nemzetiségi jog felel meg a szocialista demokrácia mai állásának? Egy mondatban: nem alárendeltebb társadalmi helyzet a termelésben, igazgatásban és kulturális életben. Nem kevesebb perspektíva, mint ami kijár minden népnek, legyen az többségi vagy kisebbségi.

Ezért a megoldást e téren is a társadalmi és munkásönigazgatás gyakorlatában kell keresni. A munkásosztály sokkal öntetlenebb a nemzetiségi kollektív jogok elismerésében, mint a bürokratikus hatalmi gépezet, mert ezeknek a jogoknak az érvényesítése egyszerűsödik a munkásosztály sajátos szükségleteinek az érvényesítése is. A munkásosztálynak ezek az érdekei még inkább összefűzik a nemzeteket és nemzetiségeket, s ugyanakkor tagadják a „nagy nemzetet” kiszolgáló bürokratikus unitarizmust, amely ugyanakkor csoportérdekeket is akar érvényesíteni. Csak a bürokratikus unitarizmus érezheti azt, hogy a teljes önigazgatás és nemzeti egyenjogúság (azáltal, hogy tagadja a nemzetek és nemzetiségek alárendelt osztállyá süllyesztését és kizsákmányolását) a társadalom atomizálásához és dezintegrálásához vezet.

A nemzetiségek a szocializmusban nem akarnak nemzetté válni. Ha az önigazgatás ténylegesen megvalósul, úgynevezett „vertikális” politikai és kulturális szervezetet sem igényelnek. Ilyen kizárólagos követeléseik csak a nemzetiségek polgári szellemmel áthatott, uralkodni vágyó kisbürokratáinak lehetnek. S be kell ismerni, hogy ezek is hallatnak magukról. Nem csoda. Hiszen sok tekintetben a bürokratikus uralkodni vágyás nem egyéb, mint a polgári politikai viselkedés és értékek visszaállítása, s mért lenne ez másként a nemzetiségi életben, mint a nemzetiben?

A nemzetiségek kollektív jogainak és szükségleteinek biztosítása a szocialista, önigazgató társadalomban csakis kollektív szuverenitású, kollektív kötelezettségű lehet. Nemcsak a községek, de a tartomány, a köztársaság és a föderáció ügye is e jogok szavatolása. S ha ezzel szemben a bürokratikus és etatisztikus elgondolások és megoldások kapnak helyet, még inkább kifejlődik a nemzetiségek soraiban a hiányérzet, a ki nem elégített kollektív szükségletek eltúlzása, a „nemzetté válás”, a politikai vertikalizmus, szeparatizmus és bezárkózás vegyes érzése és politikai megfogalmazása.

Csak a szociális különbségek, a szociális egyenlőtlenség eltűnése szüntetheti meg a nemzeti-nemzetiségi egyenlőtlenséget. S épp ez az, ami a nemzetiségi szuverenitást is biztosíthatja. Tehát a növekvő szociális aránytalanságok megszüntetése egyúttal a legfőbb nemzetiségi kollektív jog és szükséglet, s minden másnak ezt a célt kell szolgálnia.

A nemzetiségek szociális lemaradásáról, mint mondtam, feltűnően

kevés szó esik. Márpedig a kizsákmányolástól, a bér munkaviszonyoktól, a gazdasági jogfosztottságtól való megszabadulás többet jelent, mint a „szabad nemzet” és „nemzetté válás”. A szabad ember szabad közösséget jelent, a „szabad nemzet” és „nemzetté válás” pedig még nem hozza magával az ember és a munkásosztály szabadságát. A szabad nemzet és nemzetté válás még nem jelenti a nép szabadságát. Ezt csak az öngazgatás jelentheti, amely szükségképpen magában foglalja a nemzetiségi kollektív jogokat és szükségleteket is.

Öngazgatási rendszerünknek biztosítania kell nem a nemzetiségi és nemzeti bürokrácia, hanem a munkásosztály szuverenitását. Ha minden nemzet és nemzetiség munkásosztályának egyformán lehetősége nyílik képviseltetni magát a képviselő-testületekben, a politikai szervezetekben (s nemcsak a vezetőségekben), ha egyenlő helyzetet foglal el a társadalmi munkamegosztásban, termelésben és elosztásban, egyenlő lehetőségei lesznek a szakképesítésben és intelligenciaképzésben, akkor ez több szabadságot fog biztosítani a nemzetiségeknek a társadalmi életben, jobban hozzá fog járulni kulturális fejlődésükhöz is, mint száz elvont „nemzeti” követelés és proklamáció. Csak az elmaradottság riaszt (és asszimilál), a társadalmi haladás büszkévé tesz és bizalmat ad a jövőhöz. Ha ez hiányzik, nem szükséges még az erőszakos elnemzetlenítés sem, hiszen az önasszimiláció is megteszi a magáét. A történelem azt mutatja, hogy azok a népcsoportok mindig felszívódtak, amelyek a társadalmi fejlődés alsóbb szintjén maradtak (így tűnt el nálunk vagy másfél millió vlah—román). Viszont akik a társadalmi-gazdasági és intellektuális fejlődést biztosították maguknak, a jövőjüket is biztosították.

A magyar nyárspolgári és kispolgári intelligencia csak azon kesereg, hogy sok gyerek szerbhorvát tagozatra jár, sok entellektüel nem magyar sajtót, folyóiratot, könyvet olvas; hogy a magyar nyelv nem érvényesül eléggé a postán, a vasúton, s ki tudja, még hol nem... Viszont az már kevésbé érdekli ezt az intelligenciát (mert nincs szoros összefüggésben e társadalmi réteg közvetlen érdekeinek érvényesítésével), hogy a szerbhorvát és a magyar tagozatra járók együttes száma is megdöbbentő osztálygazságtalanságokra mutat rá, s a nemzetiségi politika egyes vonatkozásainak a kudarcát szemlélteti. Ugyanis ha az intelligenciaképzés és a szakképesítés fejletlenebb fokon és szinten reked meg (a szocializmusban ez határozza meg minden társadalmi rétegnek és csoportnak, de népcsoportnak is a társadalmi termelésben, munkamegosztásban és elosztásban elfoglalt helyét), ez elég komoly bizonyíték és figyelmeztetés, hogy nem tettünk meg mindent, amit meg kellett volna tennünk. Ezért van aránytalanul sok szakképzetlen, munkanélküli, kívándorló, falusi szegényember a nemzetiségiek sorában. Az nemigen izgatja e túlon túl egyoldalú szakmai hagyományokon nevelkedő intelligenciát, hogy az emberek nagy többsége nem olvas sem magyar, sem szerb, sem német és egyéb sajtót, folyóiratot, könyvet; hogy nem érdeklődik semmilyen önhízelgő irodalom és szeretetet osztogató politika iránt, hanem a közügy számára nem egyéb vegetáló tömegnél.

Hangsúlyozom, nem lehet a nemzetiséget megmenteni kizárólag az irodalom és az anyanyelv tiszteletére hivatkozó polgári humanizmussal, amely elfordul a szocialista társadalom építése és demokráciájának továbbfejlesztése nagy kérdéseitől. Viszont, ellenkező esetben, bizonyos, hogy a nemzetiségi munkás és paraszt is sokkal jobban ragaszkodna a

nyelvéhez, mint a tömeges eszmei megértés legnélkülözhetlenebb eszközhöz. Hiszen ez az eszköz készen kapott és közvetlen kifejezőerő.

Sajnos, az intellektuális céh problémái nagyon is előtérbe kerülnek, és a többi társadalmi réteg problémáival nem fűződnek össze. Ilyen módon nehéz rést ütni a jövő felé. Ha nem is hízelgő számunkra, meg kell mondani, hogy ilyen valóban demokratikus nemzetiségi kulturális és társadalmi élet, valamint politikai fellépés nincs nemzetiségi sorainkban; hiányzik a nyitottság a tudatosítható erők felé. Alig szentelünk ennek elég figyelmet. Pedig a nemzetiségi fennmaradásnak erre van legnagyobb szüksége: a dialógusra, a nemzetiségi parasztság és munkásság szociális osztályérdekeinek tudatosítására.